

عوامل مؤثر بر تقویت تفکر پژوهشی در مدارس

عسگر اکبری

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد - اراک

معصومه احمدلو

دبیر حرفه‌وفن - اراک

مقدمه

نظام آموزش و پرورش، با تحت پوشش قرار دادن حدود یک سوم جمعیت کل کشور، از عظیم‌ترین منابع نیروی انسانی، یا به عبارتی، بیش‌ترین ثروت ملی برخوردار است. لذا بر کسی پوشیده نیست که سرمایه‌گذاری (با برنامه تفکر پژوهشی و نوآوری) روی خیل عظیم نیروهای جوان جامعه، بر روند رشد و توسعه ملی تأثیر بسزایی خواهد داشت.

بدیهی است در جامعه‌ای پژوهش و نوآوری توسعه پیدا می‌کند که نظام آموزشی و فرهنگی، زمینه و بستر مناسب را برای آن فراهم کرده باشد. بر همین مبنا، مهم‌ترین و اساسی‌ترین رکن نظام پژوهشی را نیروی انسانی محقق، که از توانایی‌ها، قابلیت‌ها و مهارت‌های لازم پژوهشی برخوردار باشد، تشکیل می‌دهد. خوشبختانه «یکی از تمایلات والا و ارزشمند نهاد آدمی، فطرت دانش‌جویی اوست. انسان ذاتاً و فطرتاً دانش‌دوست و جست‌وجوگر آفریده شده است» (موسایی، ۱۳۸۱، ص ۱).

آموزش و پرورش، از این جهت که مرکز دانش‌پژوهشی است، به عنوان گلوگاه توسعه از آن یاد می‌شود، زیرا حاصل نهاده

کردن تفکر پژوهشی در نظام تعلیم و تربیت امروز، وجود تفکر خلاق و پژوهشگر در آینده است.

نتایج بررسی وضعیت پژوهش و پژوهشگری در مدارس نشان می‌دهد که نظام آموزش و پرورش، به عنوان مرکز پژوهش و آموزش، با دارا بودن افراد فرهیخته (معلمان)، نیروی انسانی جوان (دانش‌آموزان) و مرکز یادگیری و یاددهی (مدرسه)، باید به عواملی چون «وجود کتابخانه و مرکز اطلاعات»، «انگیزه برای انجام تحقیق»، «شیوه و روش انجام درست تحقیق» و «عملیاتی کردن تحقیقات انجام شده» در مدارس، بیش‌تر توجه کند تا بنیان تفکر پژوهشی در مدارس و جامعه تقویت گردد.

وجود کتابخانه و مرکز اطلاعات

بی‌شک توسعه و پیشرفت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بدون مطالعه همه جانبه و عمیق و بدون اطلاع از نتایج تحقیقات گذشتگان ممکن نیست. هر پژوهشگری، حتی برای «تنازع بقا» یا «ارتقا به مراتب بالاتر» هم، بی‌نیاز از تحقیق و مراکز اطلاعاتی نیست. هر کتابخانه‌ای صرف‌نظر از آن که چه مطالب و موادی گردآورده، یک مؤسسه آموزشی و یک واحد پژوهشی است. کتابخانه در حد کلی، آزمایشگاه آموزش و زیربنای پژوهش برای همه نظام‌هاست (ابرامی، ۱۳۷۹، ص ۷۳).

لذا اولین شرط تشویق اعضای مدرسه به پژوهش، داشتن مرکز اطلاع‌رسانی غنی و روزآمد است. زیرا محور بیش‌تر پژوهش‌های مدرسه‌های در بسیاری از رشته‌ها بر منابع چاپی استوار است تا بر تجربه‌های آزمایشگاهی. پس، نخستین مرحله عملی تحقیق و پژوهش، فراهم آوردن منابع مورد نیاز در زمینه‌های موضوع تحقیق است.

انگیزه‌های پژوهشی

میسل به کنجکاو، علاقه به شناخت پدیده‌ها، تلاش برای ادامه زندگی و مساعد ساختن شرایط زندگی، انسان را از دیرباز با سؤال‌های اساسی و مسائل متعدد روبه‌رو ساخته است. همین سؤال‌ها و مسائل، اندیشمندان را به مطالعه و تحقیق واداشته است.

به‌طور معمول، انگیزه‌های کنجکاو، یا باطنی است یا ظاهری

که به انگیزه‌های درونی، بیرونی معروف‌اند. در انگیزه‌های درونی، انسان برای یافتن پاسخ و ارضای نیازهای خویش، بدون هیچ چشم‌داشتی اقدام به تحقیق و پژوهش می‌کند (یعنی پژوهش را برای دل خود انجام می‌دهد). ولی در انگیزه‌های بیرونی، بیش‌تر گردن نهادن به جبر حاکم است. این جبر می‌تواند دستور مافوق، نیاز جامعه، مشکل اقتصادی و حتی همگام شدن با اجتماع باشد که فرد را به پژوهش و تحقیق وا می‌دارد. انجام بیش‌تر پژوهش‌ها و تحقیقات علمی ناشی از انگیزه‌های بیرونی است.

از سوی دیگر، در حال حاضر یکی از چالش‌های اساسی آموزش و پرورش دگرگونی و تغییر سیستم آموزشی است. به‌طوری که روش دستوری (معلم محوری) در حال واگذاری جای خود به روش اکتشافی (شاگرد محوری) است. در این روش شاگردان گرداگرد میز می‌نشینند، معلم به عنوان ناظر جلسه، موضوعی را مطرح می‌کند و از شاگردان می‌خواهد در مورد آن بحث و گفت‌وگو کنند. در چنین نظامی ضرورت ایجاب می‌کند که اولاً معلم پژوهشگر باشد، ثانیاً انگیزه‌های پژوهشی داشته باشد، بنابراین باید آموزش و پرورش به تقویت انگیزه‌های پژوهشی مجربان (معلمان) در اجرای برنامه‌ها، توجه بیش‌تری داشته باشد.

شیوه روش تحقیق

از آن جا که شغل معلمی شغل انبیاء بوده، معلمان هدایت نسل‌ها را بر عهده دارند، جامعه از آنان انتظاراتی همچون دانایی محوری، پژوهشگری و... دارد. لذا معلمان برای دستیابی به اهداف شغلی در عصر اطلاعات، باید با شیوه‌های جدید و کارآمد علوم و فنون روز آشنا و به آن مجهز باشند. زیرا «معلم امروز، با اطلاعات دیروز نمی‌تواند دانش‌آموزان فردا را تربیت کند» (مجدفر، ۱۳۸۲، ص ۲۳).

یکی از این فنون، روش تحقیق است که معلمان باید با انواع شیوه‌های پژوهش و مراحل اساسی آن آشنا باشند. دکتر نادر سلسبیلی، مدیر گروه برنامه‌های درسی و روش‌های تدریس پژوهشگاه تعلیم و تربیت معتقد است: «معلم علاوه بر تخصص موضوعی باید تخصص روش تحقیق نیز داشته باشد». پژوهش، فقط استفاده از آمار و جمع‌آوری داده‌ها نیست. پژوهشگر در اولین مرحله باید با روش تحقیق آشنا گردد تا توانایی درک این مطلب

کشور ما پس از تشکیل سازمان‌های رسمی پژوهشی در آموزش و پرورش و گذشت بیش تر از یک دهه از فعالیت‌های پژوهشی، انتظار می‌رفت که نتایج این تحقیقات، منبای تصمیم‌های آموزشی قرار گیرند، اما شواهد موجود، اظهار نظرهای کارشناسی و نتایج تحقیقات انجام شده در این زمینه دال بر نهادینه نشدن استفاده از یافته‌های پژوهشی در سطوح گوناگون تصمیم‌گیری در آموزش و پرورش و داشتن دیدگاهی تشریفاتی و زینتی نسبت به سازوکار پژوهشی است» (رون، ۱۳۸۳، ص ۴۰).

بنابراین به کار بستن یافته‌های پژوهشی و بها دادن به مقوله پژوهش و تحقیق در جهت علمی کردن آموزش و پرورش، نکته‌ظرفی است که تا حدودی می‌تواند بی‌رغبتی اعضای مدرسه به مقوله پژوهش را کاهش دهد و دیدگاه‌ها را به سمت علمی و کاربردی شدن تحقیق سوق دهد.

پی‌نوشت :

۱- برگرفته از «بررسی انجام شده توسط نگارندگان این مقاله، تحت عنوان «وضعیت و چگونگی پژوهش و تحقیق در مدارس».

منابع :

- ایرامی، هوشنگ (۱۳۷۹). شناختی از دانش‌شناسی. به‌کوشش رحمت‌اند قنچی. تهران: کتابدار.
- رون، امیر (۱۳۸۳). چرا از یافته‌های پژوهش چندان استفاده نمی‌شود؟ ماهنامه رشد تکنولوژی، شماره ۲، آبان ماه.
- مجدفر، مرتضی (۱۳۸۲). معله امروز، اطلاعات دیروز، دانش‌آموز فردا، مجله رشد مدیریت مدرسه، شماره ۷.
- موسایی افطسی، علی (۱۳۸۱). معارف اسلامی (۱). تهران: دانشگاه پیام‌نور.

را داشته باشد که اولاً چگونه یک محث علمی را مطرح کند، ثانیاً چگونه مسئله‌ای را که با آن درگیر است شناسایی و تعریف نماید، ثالثاً مشخص کند که می‌خواهد چه تغییری در موقعیت موجود به وجود آورد و چگونه آن را ارزیابی نماید.

پژوهشگر در دومین مرحله باید با انواع روش‌های گردآوری اطلاعات آشنا باشد تا هر پژوهشی را برحسب شرایط موجود بتواند عملاً با موفقیت به انجام رساند.

پژوهشگر در سومین مرحله باید از سواد اطلاعاتی لازم برخوردار باشد. سواد اطلاعاتی به مجموعه‌ای از دانش‌ها و مهارت‌های فردی برای تشخیص نیازها و درک اطلاعات، به بهترین و سریع‌ترین شیوه جست‌وجو و بازیابی اطلاعات، اطلاق می‌گردد.

بنابراین کسی می‌تواند تحقیق و پژوهش کند و فرایند آموزشی آن را برعهده گیرد که خود پژوهشگر و از شیوه‌های پژوهش آگاه باشد.

کاربست یافته‌های پژوهشی

هدف اصلی از صرف هزینه‌های کلان برای تحقیق و پژوهش، استفاده بهینه از یافته‌ها در جهت شناسایی موانع و ارائه راه‌کارها برای بهبودداری شایسته‌تر است. استفاده از یافته‌های پژوهش‌های انجام شده، محققان را به ادامه کار و فعالیت‌های آتی امیدوار می‌سازد. آنان باید کشف حقایق خود را مستقیماً در مورد مسئله پژوهش دخالت دهند و حاصل تجربه‌ها و پژوهش‌های انجام شده را در سازوکارهای مدیریتی، آموزشی و پژوهشی ببینند. «در

